

Značaj iskustva seljačke poljoprivrede za ekološku poljoprivredu

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska

SAŽETAK Prvi dio rasprave o shvaćanjima ekološke poljoprivrede i njezinim perspektivama u kontekstu suvremene ekološke krize i globalizacijskih izazova posvećen je povijesti pojma »ekološka poljoprivreda« i njegovim sinonimima – »organska«, »biološka«, »tradicionalna«, te terminu »održiva poljoprivreda«. Svaka ekološka poljoprivreda je održiva, ali svaka održiva poljoprivreda nije istodobno ekološka, nego je njezina moguća varijanta.

Autor polazi od teze da rasprave o ekološkoj poljoprivredi trebaju akceptirati povijesno iskustvo seljačkog društva i njegove ekonomije. Tradicionalna seljačka poljoprivreda i ekonomija imale su implicitno ekološko obilježje, pa su ta iskustva dragocjena za organiziranje obiteljske ekološke poljoprivrede. S modernizacijom ruralnog kompleksa nestaje seljački tip poljoprivredne proizvodnje ali i tradicijske kulture. Selo i poljoprivreda prihvaćaju kulturni obrazac industrijskog društva i kulture te se zaboravilo na pravo značenje organske proizvodnje. Iako drži potrebnim širenje ekološke poljoprivrede, kako bi ona teško mogla zadovoljiti potrebe šest milijardi ljudi u svijetu, autor ističe da će se u perspektivi oblikovati tri tipa komplementarne poljoprivredne proizvodnje: ekološki, konvencionalni (s ekološkim kriterijima) i, vjerojatno, kontrolirani tip GM-proizvodnje. Raslojavanje svijeta i društava utjecat će na socijalne korisnike proizvoda. Najbogatiji će kupovati najskuplje – ekološke proizvode, a najsiromašniji one koji će im biti financijski dostupni!

Ključne riječi: biološka poljoprivreda, ekološka ekonomija, ekološka poljoprivreda, GM-poljoprivreda, industrijska poljoprivreda, održiva poljoprivreda, organska poljoprivreda, seljačko društvo, tradicionalna proizvodnja.

Primljeno: 16. prosinca 2002.

Prihvaćeno: 7. veljače 2003.

1. Uvod: teorijsko-praktični sklop ekološke poljoprivrede

Ekološka poljoprivreda kao novi pristup proizvodnji i preradi hrane postalo je praktično pitanje i aktualna diskurzivna tema u svijetu.¹ S ekološkom proizvodnjom povezana je i »proizvodnja ekološke kulture« – novih životnih stilova u modernom društvu i njegovu načinu življenja. Ona je dio teorijskog diskursa o ruralnom razvoju u kontekstu održivog razvoja i pisci o »održivoj poljoprivredi« različito naglašavaju dugoročnost, gospodarenje tlom, ili ekološku, socijalnu i ekonomsku prihvatljivost (Milinković, 2000.: 214).

Ekološka je poljoprivreda postojala kao praksa u tradicionalnom, seljačkom društvu. Tek u (post)industrijskom društvu – s nastankom »industrijske poljoprivrede« (konvencionalne) i njezinim posljedicama za čovjeka i okoliš, ona je postala teorijski, ekološki, tehnološki, socijalni i politički problem i aktualna tema u svijetu, a danas i u Hrvatskoj. Limitirajući prirodni čimbenici (Liebigov »zakon minimuma« i Shelfordov »zakon tolerancije«) i čovjekov utjecaj (kemizacija) u poljoprivrednoj proizvodnji, te općenito negativni utjecaji na cjelokupni ekosustav, potakli su uvažavanje ekoloških načela u praksi i strateškim orijentacijama. Na to su posebno upozoravali A. Leopold, »otac« primijenjene ekologije, i Eugene P. Odum koji se zalaže za »primijenjenu ekologiju čovjeka«. Potonji kaže: »Došlo je vrijeme da čovjek svoje vlastito stanovništvo, kao i svoje resurse o kojima ovisi, mora organizirati i održati. Jer, po prvi put u svojoj kratkoj povijesti sudara se s konačnim a ne samo lokalnim granicama. Ekosistemski menadžment i primijenjena ekologija čovjeka (*human ecology*) time dobivaju nove dimenzije koje nalažu zajednički razvoj brojnih disciplina i zadaća koje su se dosad neovisno razvijale« (Odum, 1983.: 720).

Problem nije samo u poljoprivredi, nego proizvodnju treba shvatiti kao problem *ekološke ekonomije* na svim razinama – od poljoprivrednoga gospodarstva, nacionalne ekonomije do svjetske ekonomije. Jer ekološka je poljoprivreda samo jedna sastavnica ekonomije. Isticati drugačiju primjenu znanosti u proizvodnji od one u konvencionalnoj poljoprivredi, primjereno govoriti o *ekološkoj, organskoj, biološkoj*, pa i *tradicionalnoj* poljoprivredi, misleći na predmodernu seljačku poljoprivredu, suprotno je industrijskoj poljoprivredi i u najnovije vrijeme izazovnoj GM-poljoprivredi.²

Na ekološku se poljoprivredu odnosi i pojam »alternativno«. Ponekad nije riječ o stvarnoj alternativi dominirajućem sustavu, nego o isticanju polemčnosti ili opor-

¹ Članak je napisan u sklopu projekta *Modernizacija i identitet hrvatskog društva* (130400) i skraćena je varijanta rukopisa »Ekološka ekonomija«.

² »Pojmovnik stručnog nazivlja« u *Ekološkom leksikonu* ne sadrži natuknice kao što su »ekološka poljoprivreda«, »organska poljoprivreda«. Naveden je pojam »biološka poljoprivreda«, tj. »poljoprivredna proizvodnja na prirodni način, kojoj je cilj upotreba manje količine štetnih i/ili otrovnih tvari u proizvodnji (izbjegava se upotreba agrokemikalija i sl.) nego u industrijskoj poljoprivredi i stvaranje konačnog proizvoda sa što manje zaostalih štetnih tvari i općenito boljih bioloških kvaliteta« (EL, 2001.:191).

benosti postojećem, primjerice, nekom obliku nezadovoljstva i traženja novoga, ali unutar sustava. Međutim, organska (ekološka) poljoprivreda (proizvodnja) jest prava alternativa, stvama *alternativna poljoprivreda* (Staub, 1980.) industrijskoj (konvencionalnoj) poljoprivredi (proizvodnji). Jer, ne radi se samo o proizvodnji i preradi nego i o socijalnim posljedicama po način življenja. Alternativna poljoprivreda je skupni pojam i trojako se shvaća: kao metoda »konzervirajuće obrade tla«, tridesetih godina kao »organsko-biološka poljoprivreda« (utemeljitelj H. Müller, Müller-Rusch poljoprivreda) – dvadesetih godina još kao »biološko-dinamična poljoprivreda« (utemeljitelj Rudolf Steiner) (ÖL, 1988.: 165-166; UL, 1988.: 15-16, 51), te kao »biološka poljoprivreda« (utemeljitelj Sir Albert Howard, Howard-Balfour poljoprivreda u Engleskoj i USA 1920-ih godina i Lemaire-Boucher-zemljoradnja u Francuskoj i Belgiji) (HUL, 1990.:104-195).³

U kontekstu održivog razvoja, organska se poljoprivreda drži *konkretnom velikom vizijom*, a zastupnici *deep ecology movementa* motre je elementom ekološke slike svijeta (Metzner, 1995.: 30). Poljoprivreda se ekološkom, tj. *održivom poljoprivredom (sustainable agriculture)* označava pomoću nekoliko termina. Kao agroekološki program održivu poljoprivredu obilježavaju pojmovi: ekološki zdravo (*environmentally sound*), socijalno pravedno (*socially equitable*) i ekonomski opstojno (*economically viable*) (GE, 1992.: 294-295). U *Strategiji 2001. godine* rabe se četiri termina: *seljačka* poljoprivreda, *konvencionalna* poljoprivreda, *održiva* poljoprivreda i *ekološka* (alternativna) poljoprivreda (Prehrana, 2001.).

1.1. Kontekst i poticaji

Ekološka poljoprivreda rezultat je mnogo šireg konteksta suvremenoga razvojnog i ekološkog diskursa nego što je to sama poljoprivreda, ali i konkretnih društvenih okolnosti. Poticaji joj dolaze ponajviše *iz prakse* (zdravstveni, ekonomski, ekološki, socijalni, agrarnopolitički), ali i *iz teorijskog diskursa* (traganje za novom razvojnog paradigmom).

1.

»Dosad je čovjek općenito utjecao na okoliš kao parazit. Uzimao je što je htio bez obzira na sustav koji mu održava život« (Odum, 1983, I.: 374). Industrijska poljoprivreda negativno utječe na održanje raznolikosti biljnih i životinjskih vrsta i

³ Trojezični rječnik (njemački, francuski, engleski) pod pojmom poljoprivreda - »agriculture« (f) / agricole (adj); »Landwirtschaft (f), Landbau (m), Feldbau (m) / landwirtschaftlich (adj)« i »agriculture, farming / agricultural (adj)«, navodi: »alternative agriculture, biological agriculture, conventional agriculture, extensive agriculture, intensive agriculture, integrated agriculture, irrigated agriculture, wandering agriculture, organic agriculture, refined agriculture, traditional agriculture, mountain agriculture, subsistence agriculture« (VOC, 1996.: 23).

okoliš. Potvrđeno je da uporaba kemijskih sredstava u poljoprivredi negativno utječe na 397 vrsta (UL, 1985.: 31). *Zelena revolucija* uzrokovala je gubitak 75% genetske raznolikosti usjeva i domaćih životinja (Čížek, 1998.: 50) i reducirala na racionalizaciju proizvodnje, vođenu stručnjacima i političkim elitama, kompromitirajući tako humane ciljeve.

Kriza agrarne politike, koja se u Hrvatskoj izražava u zadnjem desetljeću s prijelazom na tržišnu ekonomiju, dodatno jača potrebu za ekološkom poljoprivredom. U EU se ranije pokazalo da je riječ o kompleksu od četiri pitanja: težnji za rastom poljoprivredne proizvodnje, lošem socijalnom položaju seljaka, zaoštavanju ekoloških problema u poljoprivredi, te krizi seljačkog načina života (Kölsch, 1988.). U svijetu je kultivirano zemljište smanjeno od 0,44 ha po stanovniku u 1961. godini na 0,26 ha po stanovniku u 1997., a neki procjenjuju da će se 2050. godine smanjiti na 0,15 ha po žitelju (Deutschland, 2002.: 58). Zato je svaka stopa zemlje, naročito obradive, dragocjena. Primjerice, Njemačka je ciljem nacionalne strategije održivosti postavila smanjenje potrošnje zemljišta od današnjih (prosječno) 130 ha dnevno na 30 ha dnevno u 2020. godini (Hauff, 2001.:72).

Strateške odrednice razvoja kao potreba održive poljoprivrede, proizvodnje hrane i ruralnog razvoja u svijetu, naročito su inicirane 1992. godine u Rio de Janeirou – UNCED (Agenda 21, pogl. 14; Keating, 1994.: 24-25), i kao ideja održivosti potvrđene 2002. u Johannesburgu. Dugoročno je posebno značajno 14. poglavlje *Agenda 21* o održivoj poljoprivredi i ruralnom razvoju, s dvanaest programskih odrednica. Osim toga, za ekološku se poljoprivredu u svojim strategijama razvoja poljoprivrede opredjeljuju i razvijene države i velike (nacionalne i internacionalne) proizvodno-preradbene tvrtke. Nažalost, hrvatska strategija razvoja poljoprivrede iz 1995. godine ne sadrži takav poticaj a niti usmjerenje (SRHP, 1995.).

2.

Nužnost operacionaliziranja koncepta održivog razvoja (u različitim uvjetima i prostorima) zahtijeva oblikovanje razvojnih paradigmi, tj. paradigmi nižega reda. Različite su ideje o tome koje bi ključne karakteristike trebalo imati 21. stoljeće. U njemu bi se mogao očekivati nastanak paradigme konstruktivnog eklekticizma (Steiner, 1992.: 192), koja bi uvažavala kriterije modernog duha ekologije, znanstveno-tehnička dostignuća, etičke norme i praktične potrebe čovječanstva. Naime, s globalizacijskim i fragmentacijskim procesima stvaraju se strukture mišljenja koje se mogu, u najopćenitijem smislu, shvatiti kao »pravila« ponašanja na globalnoj i nacionalnim razinama (Steiner, 1992.: 206).

Teoretičari ukazuju da je došlo do krize razvoja, ali i do krize koncepcija razvoja. Kriza se odnosi i na industrijsku poljoprivredu – vladajuću proizvodnu orijentaciju u modernoj *paradigmi rasta*, za koju se smatralo da se programom razvojne pomoći može jednostavno »usaditi« u nerazvijene zemlje. Propituje se njezina praktična i paradigmataska racionalnost, posebice potkraj 20. stoljeća u kontekstu

kritičkog propitivanja ekoloških učinaka »zelene revolucije«, a danas u kontekstu koncepta održivog razvoja. Ideja »održivosti« formulirana je kao koncept »održivog razvoja« (*sustainable development*) i još nema novu konkurentsku razvojnu paradigmu o kojoj bi se u svijetu mogla postići suglasnost. Ideja održivosti pokušava se konkretizirati u novoj viziji poljoprivrede putem sintagme »ekološka poljoprivreda«. Ona se uklapa i u paradigmatika razmišljanja o okolišu – stoljeću okoliša (Weizsäcker), biotehnoškom stoljeću (Rifkin) i bioetički diskurs, naročito biocentrički (Schweitzer), te u međunarodne programe o očuvanju biološke raznolikosti (Agenda 21).

Broj stanovnika ključna je činjenica koja utječe na strukturiranje društva i njegov odnos prema okolišnim uvjetima i prirodnim izvorima hrane. Drugim riječima, odnos civilizacijskog obrasca i ekološkog obrasca određuje broj stanovnika (Häfele, 1995.: 229). On je u društvu sakupljača sa 0,5 stanovnika na 1 km² i nastanjivom površinom Zemlje od 60 milijuna km² različit od modernog društva sa 50 stanovnika na jedan km² na istoj nastanjivoj površini. To znači da potencijalno nastanjiva površina Zemlje (149 milijuna km²) omogućava život trima milijardama stanovnika. Zato se zbog današnjih 6 milijardi ljudi upozorava na granice izdržljivosti (*carrying capacity*) Zemlje, odnosno na *ekološki otisak stopala (ecological footprint)* i na *ekološki ruksak (ecological rucksack)* (Simonis, 1998.: 6-7). Toliki broj stanovnika utjecat će na promjenu odnosa između civilizacijske paradigme (problem razvoja) i ekološke paradigme (prirodnih uvjeta). Agrarna društva izgradila su integralne socijalnoekološke paradigme, uspješno povezujući socijalne i ekološke paradigme. Danas su jedna i druga – civilizacijska i ekološka – na razne načine uvedene u diskurs o perspektivama čovječanstva. Ekološka je poljoprivreda jedan aspekt u diskursu o odnosu civilizacijskog i ekološkog obrasca, odnosno paradigme. U tome su važni ekološki »pritisici« radikalnoga ekološkog tabora, odnosno *dubinske ekologije* (Devall, 1985.; Naess, 1989.; Gottwald und Klepsch, 1995.), s tezom o vrijednosti prirode i prirodnog svijeta, te moralnim dužnostima u obrani bio- odnosno ekosfere. Glede toga, upozorenja o »granicama rasta« izražavaju se u tezi o Zemlji kao »zatvorenom sustavu« (»svemirskom brodu«) a danas, pod utjecajem novih znanja i tehnologija, funkcionira teza o Zemlji kao »otvorenom sustavu« i o »rastu granica«. Pod utjecajem novih znanja i tehnologija na Zemlji se može postići »rast granica«.

2. Ekološka poljoprivreda

Ovdje je riječ o dva pitanja. Prvo, što je ekološka, odnosno organska poljoprivreda i koji su njezini ciljevi? Drugo, je li tradicionalnom seljačkom društvu (seljačkoj ekonomiji) imanentna ekološka poljoprivreda, ili joj se samo pripisuje? Nije riječ o tehničkim aspektima nego o antropološkom odnosu čovjeka prema Zemlji i zemlji kao konkretnoj parceli. Polazimo od teze da je Zemlja živi organizam koji sâm regulira uvjete opstanka života (Lovelock, 1979.), a svaka seljačka parcela dio je tog organizma kojim se istodobno izražava cjelina seljakova odnosa spram okoliša i prirode: ekonomski, etički i estetski. Za promicanje »održive poljoprivre-

de« u SAD veoma je zaslužan Aldo Leopold i njegov centar (Štefanić, Štefanić i Kuharić, 1999.). U poljoprivredi se priroda kultivira, ciklično reproducira i nečemu nas poučava, pa se odnos prema zemlji povijesno (ljudski koevolutivno) može promatrati kao proces ekoloških i socijalnih transformacija, a danas i kao izazov genske tehnologije.

2.1. Definiranje ekološke poljoprivrede

Naziv »ekološka poljoprivreda« uobičajen je i u stručnoj i popularnoj literaturi i u javnim medijima. Često se, u dobroj vjeri, poželjnim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima ističu oni koji ne sadrže pesticide i herbicide, gene drugih vrsta, itd. Rabe se i pojmovi »zdrava hrana«, »ekološka hrana«, »ekološki proizvodi« i dr. Termin *zdrava hrana* odnosi se na hranu ili proizvode koji ne izazivaju neželjene, odnosno negativne posljedice za ljudski organizam ili stoku. Zdrava je zapravo sva jestiva hrana koja nije »bolesna«, zagađena, trula, zaražena itd. To ne znači da konvencionalno (industrijski) proizvedena hrana nije zdrava. Međutim, »zdrava hrana« se može proizvesti u industrijskoj proizvodnji sa strogim ekološkim kriterijima (što je danas također intencija), ali i na drugačiji način – ekološki, pa se govori o »ekološkim proizvodima«, »ekoproizvodima«.⁴ Ekološka proizvodnja znači proizvodnju bez primjene kemijskih zaštitnih sredstava i dodataka (umjetna gnojiva) ili zračenja za poticanje rasta usjeva, odnosno GMO, antibiotika kao dodataka u prehrani stoke – namijenjene proizvodnji ljudske hrane. Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda razlikuje *ekološku* (»organsku«, »biološku«) i *konvencionalnu proizvodnju* (Zakon, 2001.: 318, članak 2.), koju ovdje nazivamo industrijska poljoprivreda. U ekološkoj poljoprivredi koristi se organsko gnojivo i mehanička zaštita bilja (pljevljenje ili kultiviranje), što slično tradicionalnoj seljačkoj proizvodnji. No, to ne znači da je ekološka poljoprivreda povratak na tradicionalnu seljačku proizvodnju, nego da proizvodnja respektira osnovne ekološke kriterije i znanstvene spoznaje, tj. slično prirodnoj proizvodnji, pa se koristi termin »ekološka poljoprivreda«. To također ne znači da se u ekološkoj poljoprivredi ne primjenjuju neka tehnička postignuća. Bilo bi nerazumno ručno okopavati, primjerice, polja kukuruza, ako to možemo veoma učinkovito izvesti strojevima.

Pojam »ekološka poljoprivreda« odnosi se (a) na *način proizvodnje hrane* (poljoprivrednih proizvoda), s jedne, i (b) na *posebnu kakvoću proizvoda* koja je posljedica prirodnih uvjeta rasta, organskih poticaja djelovanjem mikroorganizama i načina prerade, s druge strane. Dakle, riječ je o »ekološki proizvedenoj« hrani. Zakon ovako definira ekološku proizvodnju: »1. 'Ekološka proizvodnja' ('organska', 'biološka') poseban je sustav održivog gospodarenja u poljoprivredi i šumarstvu koji obuhvaća uzgoj bilja i životinja, proizvodnju hrane, sirovina i prirodnih

⁴ Dosad nije dokazano neposredno štetno djelovanje konzumiranja hrane dobivene genetskom manipulacijom na zdravlje ljudi, ali se pretpostavljaju potencijalni štetni učinci.

vlakana te preradu primarnih proizvoda, a uključuje sve ekološki, gospodarski i društveno opravdane proizvodno-tehnološke metode, zahvate i sustave, najpovoljnije koristeći plodnost tla i raspoložive vode, prirodna svojstva biljaka, životinja i krajobraza, povećanje prinosa i otpornosti biljaka s pomoću prirodnih sila i zakona, uz propisanu uporabu gnojiva, sredstava za zaštitu bilja i životinja, sukladno s međunarodno usvojenim normama i načelima, 2. 'konvencionalna proizvodnja' poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda jest proizvodnja proizvoda koji se ne mogu deklarirati i označiti prema ovom Zakonu i propisima donesenim na temelju ovog Zakona» (Zakon, 2001.: 318, članak 2.). Što će stvarno biti prihvaćeno kao »ekološka proizvodnja«, »ekološki proizvod«, »proizvođač u ekološkoj proizvodnji« i »proizvodna jedinica u ekološkoj proizvodnji«, određuje naknadnim propisima ministar a na prijedlog posebnog povjerenstva.

Podsjetimo: dvadesetih godina 20. stoljeća koristio se termin »biodinamična poljoprivreda« (R. Steiner)⁵ a tridesetih godina »organska poljoprivreda« (Müller i Rush). Neki rabe pojam »ekologijska poljoprivreda« (Čížek, 1993.). Postoje i drugi nazivi kao »prirodna (naturalna) poljoprivreda«, »(samo)održiva (potrajna, otrajna, opstojna) poljoprivreda«, »integralno gospodarenje i ekološki prihvatljiva poljoprivreda«, »tradicionalna poljoprivreda« ali se ne poklapaju potpuno s pojmom »ekološka poljoprivreda«. Za Znaora je ekološka poljoprivreda »sustav poljoprivrednog gospodarenja koji teži etički prihvatljivoj, ekološki čistoj, socijalno pravednoj i gospodarski isplativoj poljoprivrednoj proizvodnji« (Znaor, 1996.: 22).

Manje-više sve definicije su sadržajno iste. Pretpostavljaju održanje plodnosti tla, prirodnu sposobnost okoliša (bilja, životinja) u optimiranju razvoja, smanjenje (izbjegavanje) uporabe umjetnih gnojiva, pesticida i općenito umjetnih regulatora rasta i dodataka hrani, a neke ističu i važnost uporabe plodoređa, slično kao u našoj tradicionalnoj seljačkoj poljoprivredi.

2.2. Ciljevi ekološke poljoprivrede

O ciljevima ekološke poljoprivrede ne govore samo oni koji se tom poljoprivredom teorijski ili praktično bave, tj. oni koji su uvjereni u njezinu potrebu i opravdanost i usmjereni na neophodnost uspostave novog sustava poljoprivredne proizvodnje koji će biti ekonomski (barem) jednako učinkovit a ekološki manje rizičan. O tim ciljevima raspravlja i šira javnost, nevladine organizacije (NGO), proizvođači i potrošači. Isticanje ciljeva te poljoprivrede služi kao argumentacija novoj tehnološkoj i ekonomskoj orijentaciji. Tako se teorijski i praktični aspekti sublimiraju u novoj viziji poljoprivredne proizvodnje, ali i ideji ruralnog razvoja, jer ruralni je razvoj od nje neodvojiv. Glede zaštite ekosfere (jednoga od tri ključna

⁵ Rudolf Steiner (1861.-1925.), osnivač antropozofije (»ljudske mudrosti«), ogranka teozofije 1912. godine, okultist i mistik, rođen je u Donjem Kraljevcu (Međimurje) (Jambrek, 1997.; Hrvatski leksikon II, 1997.: 475).

cilja održivog razvoja – osim stabilnog gospodarstva i pravedne raspodjele životnih šansi), cilj ekološke poljoprivrede jest tu proizvodnju učiniti komplementarnom s ekosustavom (globalnim, regionalnim i lokalnim). Navodim nekoliko takvih ciljeva-obrazaca.

Zatvorenost proizvodnog sustava. Osim sunčeve energije, biosfera kao sustav sadrži sve elemente za samoodržanje i samodovoljnost. Ona je zatvorena cjelina pa ne postoje gubici ili su reducirani na minimum. Slično vrijedi i za samodovoljnost seljačkog gospodarstva. Cilj ekološke poljoprivrede je postići maksimum zatvorenosti organske proizvodnje i prerade u prirodni ciklus. Proizvodnja u tako »zatvorenom« sustavu znači korištenje vlastitih sirovina s minimalnim gubicima – smanjenje »ekološkog otiska stopala« i olakšanje »ekološkog ruksaka«.

Održanje opće **plodnosti tla** kao osnovnog resursa. Zemljina površina (osim pustinja i goleti) prekrivena je vrlo tankim organskim slojem, nekoliko desetaka (najčešće 10-20) centimetara različite plodnosti, osim u nekim tropskim područjima gdje humus seže i do nekoliko metara u dubinu, bez kojega nije moguć opstanak biljnoga, a time i životinjskog svijeta. Održanje plodnosti tla jedan je od racionalnih ciljeva ekološke poljoprivrede, jer ne održi li se plodnost (organska kvaliteta) tog »pokrivača« biljnom svijetu prijete katastrofa. U tlu s organskim uzgojem, masa mikroorganizama koji utječu na plodnost tla povećava se više od 40%, nego u tlima s konvencionalnim uzgojem hrane (O kraljevima, 2001.: 76). Ekološka poljoprivreda treba očuvati (i povećati) plodnost i strukturu tla te biološku aktivnost (mikroorganizama).

Ekološka proizvodnja smanjuje ili isključuje sve **oblike zagađivanja**. Vraćanje organskog materijala zemlji (gnojidba) i maksimalno iskorištavanje nusproizvoda ne zagađuju tlo, vodu ili zrak. Ekološka proizvodnja omogućava preveniranje zagađivanja hrane (u zadnjih se deset godina trovanje hranom povećalo za 400%!).

Ekološka poljoprivreda teži smanjenju **utroška fosilnih goriva** tako što će se isključiti korištenje umjetnih gnojiva, pesticida i intenzivna obrada tla, a aktivirati mikroorganizmi organskom gnojidbom. Potreba za organskim gnojivom potiče razvoj stočarstva.

Usmjeravanje stočarstva ka **prirodnim uvjetima uzgoja stoke** – prirodni uzgoj i reprodukcija na prostoru dovoljnom za kretanje stoke po uzoru na negdašnju seljačku ispašu ekonomski motreći smanjuje troškove proizvodnje, a u socijalnom pogledu proširuje čovjekova obitavališta na neiskorištene ili zapuštene prirodne prostore te kultivira prirodni okoliš.

U proizvodnji hrane (namirnica i krmiva) ekološka poljoprivreda teži **smanjenju nepoželjnih tvari**, a ne samo povećanju vrijednih hranjivih tvari. Intencija industrijske poljoprivrede bila je povećanje količine proizvodnje po jedinici i smanjivanje nepoželjnih elemenata u kakvoći proizvoda.

Poticanjem **dodatnih djelatnosti** (turizma, kućne radinosti, trgovine) ekološka poljoprivreda izbjegava industrijsku monokulturu koju je razvila i stimulira industrijska poljoprivreda. To, naravno, ne ovisi samo o obiteljskom gospodarstvu nego i o nizu političkih i ekonomskih mjera u nacionalnom gospodarskom sustavu – stimulaciji, povoljnim kreditima, olakšicama (primjerice, neoporezivanje prihoda iz seoskog i seljačkog turizma, te iznajmljivanja postelja ako je broj turističkih postelja za iznajmljivanje jednak broju muznih krava u uzgoju).

Uzevši u obzir spomenute ciljeve ekološke poljoprivrede (kao svojevrsna načela), posve je jasno da ekološka poljoprivreda nije naprosto samo poljoprivredna proizvodnja nego pretpostavlja sasvim određen socijalni sustav – društvo, koji u sebi ima ne samo razvijenu racionalnu dimenziju primjene najnovijih znanja u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi, nego i sustav vrednota (etičkih i estetskih) koji legitimiraju takvu proizvodnju i moralne postupke.

2.3. Ekološka poljoprivreda danas

Zbog nesistematičnosti, a ponajprije nepostojanja podataka, teško je cjelovito prikazati stanje ekološke poljoprivrede u Hrvatskoj. Unatoč dobrim radovima (Tanić, 1995.; Znaor, 1996.), postoje samo opće i segmentarne ocjene i parcijalni podaci. *Strategija razvoja hrvatske poljoprivrede* iz 1995. godine ne sadrži ni jednu odrednicu koja bi ukazivala na opredjeljenje za ekološku poljoprivredu.⁶ Osim toga, »strategija ne izlazi iz uskog agrarnog okvira« i »selo spominje samo u prevladanoj sintagmi 'selo i poljoprivreda'« (Štambuk, 2002.: 373). To je korigirano u *Strategiji 2001.*, čiji je cilj i »očuvati prirodne resurse promicanjem održive, poglavito ekološke poljoprivrede« (str. 10, 79), a zadaća poljoprivredne politike »očuvati i unaprjeđivati prirodni okoliš, uz promicanje održive – ekološke proizvodnje« (str. 59). *Održiva poljoprivreda* definira se kao »kompromis između gospodarskih i ekoloških zahtjeva« (str. 33), a *ekološka poljoprivreda* kao »alternativni sustav gospodarstva« (istakao I. C.), koji nadziru razne udruge, odnosno odvija se prema »Zakonu o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i pratećim pravilnicima. Osim uzgoja stoke i primjene isključivo organskih gnojiva – stajskog gnojiva i komposta – prakticira se uporaba posebnih pripravaka iz prirodnih stijena, među kojima i materijala za kalcifikaciju. Uzgoj bilja se pridržava čvrstog plodoređa, a sjetva i sadnja se odvija prema posebnim pravilima i u astralno, odnosno lunarno-definiranim razdobljima. U zaštiti bilja se primjenjuju samo prirodna, za okoliš bezopasna sredstva« (Prehrana, 2001.: 34). Naravno, da je stanje povoljno ne bi se poduzimale zakonske mjere kao što su Zakon o zabra-

⁶ U analizi stanja stoji: »Sveopće zagađenje okoliša iz poljoprivredne proizvodnje još uvijek je u prihvatljivim granicama, premda bi trebalo ispitati razinu primjene umjetnih gnojiva i pesticida na bivšem društvenom sektoru. Postoje područja u Hrvatskoj gdje tlo još nije toliko zagađeno te su pripremljeni prijedlozi za proizvodnju ekološki čistih poljoprivrednih proizvoda (npr. u nekim dijelovima Gorske regije)« (SRHP, 1995.: 22).

ni genetski modificiranih organizama i proizvoda, Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda (Zakon, 2001.) i normirali uvjeti ekološke proizvodnje (šest pravilnika, 2002.). Njihov je cilj poticanje ekološke poljoprivrede i sprečavanje falsifikata u ekološkoj poljoprivredi i proizvodnji hrane.

Prije deset godina iznijeta je ocjena da je u »ekologijskoj poljoprivredi sadašnja praksa ispred 'struke«, a razlog tome edukacija poljoprivrednih stručnjaka, tj. shvaćanje da je »industrijalizirana poljoprivreda s visokim ulaganjima jedini put« (Čížek, 1993.: 493). Ta shvaćanja dio su dominirajućeg mišljenja industrijskog društva i kvantitativnih mjerila razvoja, kojima je ideologija industrijalizma ovladala vrijednosnim sustavom društva i »kontaminirala« edukacijski sustav.

U svijetu je još uvijek relativno malo poljoprivrednih površina pod ekološkom poljoprivredom. No, zna li se da su to njezini počeci, možda to i nije tako beznačajno. Prosuđuje se da je oko 7,5 milijuna ha pod organskom poljoprivredom (sa certifikatima) u 130 zemalja (po 30 u Africi i Aziji, 20 u Srednjoj i 10 u Južnoj Americi, 5 u Oceaniji a većina u Europi). Jedan od prestižnih certifikata jest *Demeter* (Savez Demeter International) koji označava primjenu Steinerove metode iz 1924. godine, a u 2002. nadležno je ministarstvo izabralo i neke domaće pravne osobe, primjerice, za provedbu postupka certifikacije (BIOPA – Osijek) i dvije za stručni nadzor nad proizvodnjom. Površina nije presudna, jer se površine u svijetu svake godine povećavaju za oko 30%, a u nekim zemljama i za 40%. U Njemačkoj je 1999. godine bilo 2,4% gospodarstava sa 450.000 ha ili 2,6% ukupnih poljoprivrednih površina (Sonnleitner, 2001.: 24) a u 2000. ekološki se obrađivalo 546.000 ha (Deutschland, 2002.: 58). Drugo, podrška organskoj proizvodnji jača u gotovo svim zemljama. Danas se, izgleda, zbiva dramatično sučeljavanje industrijske i organske poljoprivrede. Teško je prognozirati trajanje toga procesa, ali organska će poljoprivreda sigurno – nakon povijesno kratke ere industrijske poljoprivrede, opet dobiti puno značenje u proizvodnji hrane. Jer, organski se ista količina hrane može proizvesti uz 19% manje ulaganja energije.

U tranzicijskim je zemljama u 1996. godini ekološka poljoprivreda bila slabo zastupljena: u Češkoj na 0,9% ukupnih poljoprivrednih površina, te Mađarskoj i Estoniji na 0,1% (Šiljković, 2000.: 278). Prema drugom izvoru (O kraljevima, 2001.: 76-77) u Češkoj je više od 1,6%, a u Mađarskoj oko 0,5% površina pod organskom poljoprivredom. U Poljskoj je (1994.) bilo certificirano 296 farmi (258 s organskom i 38 s biodinamičnom metodom) sa 4.300 ha ili ispod 1% ukupne poljoprivredne površine (Bednarek, 1996.: 108). Hrvatska je i tu na začelju, pa bi se u njoj možda čak mogle brže povećavati poljoprivredne površine s genetskim pokusima (Kruszewska, 2000.) nego s ekološkom proizvodnjom! U Hrvatskoj je krajem 2002. godine bilo svega 1.000 ha pod ekološkom proizvodnjom, a prema najavama u 2003., državnim financijskim poticajima povećat će se na oko 5.000 ha (*Vjesnik*, 2. XII. 2002., str. 5). Broj poljoprivrednika s ekološkom proizvodnjom u Europi povećao se od 6.300 u 1986. na 100.000 u 1999. godini, a od 1993. do 1998. utrostručena je površina i iznosila 2,2 milijuna ha (Horvat, 2000.: 26). Do 2010. godine planira se 30% površina s organskom poljoprivredom. Danas se u

Austriji ekološki proizvodi na oko 10% površina (do 2005. godine bit će ih 20%), u Švicarskoj na oko 8%. Unatoč tome, 2010. će još uvijek biti 70% do 80% površina s konvencionalnom poljoprivredom. Možda i nisu toliko bitni postoci, koliko je važan uzlazni trend površina s ekološkom poljoprivredom koje treba povećavati. Za to se zalaže i strategija razvitka Hrvatske *Hrvatska u 21. stoljeću* s ocjenom: takav »sustav gospodarenja je danas neznatno zastupljen u našoj poljoprivredi, a ima sve šanse za veliku ekspanziju« (Prehrana, 2001.: 34). Ekološku poljoprivredu potiče i Potsdamska izjava – Rural 21 s Međunarodne konferencije o razvitku i budućnosti ruralnih prostora (7. lipnja 2000.). Ovdje svakako valja dodati i nastojanja najveće svjetske organizacije za promidžbu i razvoj ekološke poljoprivrede, IFOAM.⁷

Osim definicije i stajališta o »ekološkoj poljoprivredi« kao o isključivo organskoj, biološkoj proizvodnji, postoje i ona koja ublažavaju ekološku strogost, tj. svode primjenu umjetnih sastojaka u prihrani i zaštiti na minimum, pa je riječ o *održivoj poljoprivredi* – primjerice, LISA-poljoprivreda (*low-input sustainable agriculture*) koju promoviraju najrazvijenije industrijske zemlje. Tako je moguće da se pod nazivom »održiva poljoprivreda« u širim razmjerima usporava širenje »ekološke poljoprivrede« (organske) i nastavi dominantno prakticirati ekoložirana varijanta konvencionalne poljoprivrede.

3. Obilježja seljačke i ekološke ekonomije

U ovom kontekstu valja razlikovati tri pojma: *ekološka poljoprivreda*, *ekološka proizvodnja* i *ekološka ekonomija*. Teško je zamisliti ekološku poljoprivredu bez ekološke proizvodnje, a njih obje bez ekološke ekonomije. Glede toga danas je moderno društvo pred izazovima. Ono za sada lakše nalazi rješenja u poticanju ekološke poljoprivrede i proizvodnje nego u razvijanju ekološke ekonomije na nacionalnoj i globalnoj razini. Možda su poticaji u poljoprivredi i proizvodnji izvjestan pritisak u redefiniranju pravila neoliberalne ekonomije i oblikovanja *eko-socijalno-tržišnog gospodarstva* (Rademacher, 2002.).

Predmet ovoga odjeljka jest tradicionalna seljačka proizvodna paradigma.

3.1. Seljačka proizvodnja – ekološka proizvodnja

Pitanje – je li u tradicionalnom seljačkom društvu postojala ekološka poljoprivreda (odnosno je li poljoprivreda bila ekološka), otvara široko diskurzivno područje o tome što je seljačko društvo i seljački način proizvodnje: seljaštvo kao kultura, kao klasa, kao ekonomija, kao objekt manipulacije u modernom društvu

⁷ International Federation of Organic Agriculture Movements (osnovan 1972. godine) s preko 800 organizacija u više od stotinu država ima na području Sredozemlja 108 organizacija u 17 država (Horvat, 2000.: 27).

(Shanin, 1971.)? Ovdje je dovoljno reći da je seljačka proizvodnja u osnovi ekološka proizvodnja, a seljakov je rad »uvijek bio usmjeren na održivost« (Kölsch, 1988.: 322). Ali, nije samo proizvodnja bila ekološka nego i način življenja, pa i društvo u cjelini. Seljakova (seljačka) ekonomija ne sastoji se od niza odvojenih projekata, kao u modernoj ekonomiji, za koje su – svako za svoj projekt – odgovorni razni čimbenici (ministarstva, uprave, agencije, tvrtke itd.), često bez potrebne koordinacije aktivnosti. Obilježja tradicionalne organizacije poljoprivrede jesu: »zajednica (s naglaskom na trajnosti, kvaliteti i ljepoti), decentralizacija (podijeljena i kontrola obradivih površina i kapitala), odsustvo specijalizacije i naglasak na osobnom znanju i lokalnom umijeću... Ona je radno intenzivna... usmjerena na lokalno tržište, više raznolika i više organska« (Jošt, 2000.: 324). Zato govorimo o tradicionalnoj poljoprivredi i tradicionalnoj kulturi kao tipu socioekološkog metabolizma u nekom društvu – kulturi, odnosno ekonomiji, itd. Kulturni i ekološki uzorak (obrazac) bili su međusobno u dinamičkom (ekološkom) skladu iz kojega je nastao sustav »praktično svjesnog« trasiranja socijalnoekološkog odnosa. Razlog skladu nije posebno njegovana ekološka svijest toga društva, koja bi bila »naprednija« od one što se kasnije oblikovala u industrijskom društvu, nego prije egzistencijalna nužnost društva i tradicijska regulacija da proizvodi na određeni način, a što su uvjetovala i razna ograničenja: od raspoloživih prirodnih dobara i tehnologije do životnih aspiracija društva. Seljačka ekonomija intencionalno nije akumulativna, pa je to možda još jedan dodatan razlog ekološkoj usmjerenosti. Seljačko je društvo imalo svoj pojam »dobroga života«, koji je uvažavao načelo *dovoljnosti*, a što nije zahtijevalo razornu intervenciju u prirodu, niti je ona tehnološki bila moguća. *Umjerenost* i *skromnost* bile su (prenošene i religijom) »održive« vrednote toga društva, koje je gotovo uvijek bilo pozicionirano na rubu oskudice. To, naravno, nije bilo izvor ikakvog seljačkog pesimizma. Jer »oskudica nas ne uči samo molitvi, kao što znamo, već i tome da budemo od ovoga svijeta« (Sloterdijk, 1992.: 74). Poljoprivreda je uvjetovana neposrednim odnosom socijalnoga i prirodnog sustava, čiji je metabolizam isključivo organskog sadržaja, a način posredovanja odnosa društva prema prirodi na niskom je tehnološkom stupnju, ali simbolički razvijen.

Način proizvodnje i način življenja u seljačkom društvu ne mogu se razdvojiti, jer nitko nije izvan sfere rada – radno i slobodno vrijeme su premreženi aktivnostima kao životnom nazoru. U industrijskom je društvu, u čijoj socijalnoj strukturi nastaju skupine koje su izdvojene iz sfere rada i žive svojim osobenim životnim stilom, to moguće. Osim mase nezaposlenih, nastaju i druge, nekoć marginalne tradicionalnom društvu uglavnom nepoznate skupine, koje žive od »sive ekonomije« ili se organiziraju kao paralelna ekonomija (neprofitni sektor), profesionalno prosjachenje, sve do suvremenoga mafijaškog reketarenja, pred kojim su se institucije društva pokazale gotovo nemoćne.

3.2. Seljačka ekonomija – ekološka ekonomija

U nas je još neuobičajen i društvenoj praksi neprimjeren termin *ekološka ekonomija*, iako danas neka obiteljska poljoprivredna gospodarstva opet uvažavaju

načela ekološke ekonomije. Pojam »ekološka ekonomija« još uvijek više funkcionira u teorijskom diskursu i paradigmatiskim traganjima (Endres, 1994.). Koristimo ga zato da bi istakli razliku između seljačke ekonomije koju smo okarakterizirali kao *supstancijalno ekološku* i danas promicane »ekološke ekonomije« koja polazi od negativnih posljedica industrijske ekonomije i primjenjuje znanstvena dostignuća. Braudel govori o »zatvorenoj ekonomiji« kada kaže: da »živjeti znači jesti ono što selo proizvede i malo se oslanjati na ulje, vino i pšenicu susjednog sela... da je samostalnost konačni cilj težnje, novac se pojavi rijetko i odmah iščezne« (Braudel, 1997, I.: 418), te »Opskrba žitom najvećim se dijelom vrši na licu mjesta, u zatvorenoj ekonomiji na malo udaljenosti« (isto, I.: 612).

Seljaštvo i seljačka ekonomija najuže su povezani i neodvojivi su, pa se često govori o »seljaštvu kao ekonomiji« (Shanin, 1971.: 139-226). Seljačku ekonomiju Čajanov naziva specifičnim tipom ekonomije – »sistem sui generis« (Kerblay, 1971.). On polazi od obiteljskoga gospodarstva koje ima dvije funkcije: proizvodnu i potrošnu. Firth kaže da je seljaštvo »sistem sitnih proizvođača s jednostavnom tehnologijom i opremom (sredstvima) koji se čvrsto oslanja na sredstva za održanje života, kojima proizvode za sebe« (Ortiz, 1971.: 322). Seljačka ekonomija je društveno ureden sustav obiteljskih gospodarstava u kojemu su obiteljska gospodarstva dominantan tip proizvodnje. To je »seljačka poljoprivreda«. Thorner (1971.) drži da seljačka ekonomija može postojati ako je »više od polovine stanovništva neke zemlje poljoprivredno i više od pola radnog stanovništva zaposleno u poljoprivredi«.

Sve do kraja 20. stoljeća razmišljanja o seljačkoj ekonomiji nisu posebno isticala ekološku dimenziju, nego su je u sebi uključivala. Ekološke posljedice seljačke ekonomije bile su neznatne, a ekološki su problemi došli s industrijalizacijom poljoprivrede i seljačke ekonomije. Leopoldova praktična zapažanja i zahtjev za »etikom zemlje« (*land ethic*) odnose se na doba industrijaliziranoga farmerskog gospodarstva.

Franz-Theo Gottwald navodi ideje aktiviste bioregionalizma, Davida Haenkea, za kojega ekološka ekonomija znači slijediti neke smjernice, prije svega praktične naravi, primjerice:

- kupovanje, trgovanje i konzum lokalno ili regionalno proizvedene robe i usluga;
- na razini gospodarstva izgradnju sustava cirkulacije prirodnih resursa, kapitala i energije;
- uporabu solarne tehnike i uvođenje drugih obnovljivih energija i resursa;
- radikalnu učinkovitost u uporabi neobnovljivih resursa;
- utvrđivanje cijene, uključujući ekološke troškove;
- potporu ljudski i socijalno odgovornoj ekonomiji;
- nikakvu potporu poslovima koji zagađuju ili razaraju okoliš;
- raspoloživost baza podataka o vlasničkim odnosima, proizvodima i tvrtkama na lokalnoj, regionalnoj ili državnoj razini (Gottwald, 1995.: 322-323).

Slične su preporuke dale i nevladine organizacije koje se bave pitanjima agrarne politike i zaštite tla (Greenpeace, 1992.: 10), primjerice: postupno preusmjeravanje agrarnih subvencija, poboljšanje regulacije ekoloških produkata u EU, postupno smanjenje pesticida i umjetnih gnojiva, napuštanje masovnog uzgoja životinja, doškolovanje poljoprivrednih proizvođača i radnika, zabrana proizvodnje genetski modificiranih organizama, zabrana eksporta opasnih produkata i tehnologija, itd. Nisu nevažne i skupne izjave njemačkih profesora agroekonomije i znanstvenika o promjenama i novoj orijentaciji u agrarnoj politici (JÖ 2002, 2001.: 37-46).

4. Staro iskustvo i nova vizija

Ekološka je poljoprivreda u Hrvatskoj na svoj način simbol tradicionalne (seljačke, organske) paradigme proizvodnje i prerade, kao što je GM-poljoprivreda sofisticirani simbol (post)industrijske poljoprivrede. Ideja ekološke poljoprivrede u globalizaciji ima šansu za probitak, ali se očekuje i pojačani pritisak industrijske poljoprivrede i GM-poljoprivrede.

Ekološka poljoprivreda simbolizira povijesno-praktično i suvremeno znanstveno-tehnološki legitimirane postupke. Međutim, to otvara načelno pitanje: gdje su granice kojima se normira kvaliteta proizvoda i ekološka proizvodnja a proizvodi deklariraju ekološkim? Danas je tendencija zakonskog uređivanja i tehničkog normiranja s etičkim zahtjevima na proizvođače, a sutra će to možda biti potražnja na raznolikom tržištu i sami potrošači. Norme i kriteriji nisu nepromjenljivi, ali to ne znači da će se tako brzo primijeniti na sve proizvode. Jer potreba za hranom šest milijardi ljudi na Zemlji ne ide u prilog uvođenju strogih ekoloških kriterija u proizvodnju masovnih razmjera, ako oni izazivaju smanjenje količine proizvoda. Ipak, za ekološku je poljoprivredu izuzetno važan i gotovo univerzalan kriterij organska proizvodnja, ekološki metabolizam u proizvodnji. On se u proizvodnji odražava posredovanjem između čovjeka i prirode, pa je u ekološkoj proizvodnji riječ o socijalnoekološkom metabolizmu (Cifrić, 2001.). To je daleko kompleksniji problem koji seže u prirodne uvjete ljudskog opstanka, organizacije života i dugoročnih razvojnih aspiracija čovječanstva. Postoje različiti metabolizmi: u prirodi ekološki metabolizam, a u društvima socijalnoekološki metabolizmi (ruralni metabolizam, industrijski metabolizam). U poljoprivredi se ekološki metabolizam zahitjeva kao univerzalno načelo za svaku organsku proizvodnju, definiranu u konceptu održivog razvoja. U ekološkom metabolizmu priroda razgrađuje, u socijalnoekološkom, primjerice ruralnom metabolizmu, čovjek metabolički posreduje u proizvodnji i potrošnji, a u industrijskom metabolizmu posreduje stvarajući postrojenja za razgradnju otpada.

Ekološka poljoprivreda *nije konzervativan koncept*, i ne bi je trebalo shvatiti i interpretirati kao zahtjev (a) za povratak na predindustrijski način proizvodnje u smislu tehnološkog zaostajanja i (b) za povratak na seljački, tradicionalni način života, koji uključuje povratak na stare odnose u obitelji, među spolovima itd.

Ekološka bi poljoprivreda možda mogla postati komplementarna varijanta GM-poljoprivrede, s obzirom na znanstvena postignuća i svjetsku demografsku eksploziju,

naravno, sa strogom ekološkom kontrolom u proizvodnji i deklariranju proizvoda. Ako se genetski inženjering proširi na čovjeka, tada je sudbina GM-proizvoda u poljoprivredi neupitna. Obmuto, utjecaj GM-poljoprivrede intrigira i druge GM-proizvode. U povijesnom smislu izgleda da proces GMO kreće od biljaka, preko životinja i, vjerojatno, do čovjeka.

Ekološka je poljoprivreda *društvena inovacija* i valja je shvatiti kao:

- odustajanje od dominacije proizvodne paradigme industrijske poljoprivrede;
- mogućnost dodatnog zapošljavanja radne snage u obiteljskom gospodarstvu, naselju i društvu;
- pogodnost proizvodnje kvalitetnih proizvoda na malim površinama;
- poticaj razvoju »zatvorenih« sustava proizvodnje, s većim korištenjem prirodne energije i organskih procesa.

Ekološka poljoprivreda (ekonomija), za razliku od industrijske poljoprivrede (ekonomije), smanjuje *eksternaliziranje učinaka*. Problem je trojake naravi: prenošenje troškova na treće čimbenike, odnosno cijelo društvo; prenošenje troškova na buduće generacije; prenošenje troškova na prirodu (Simonis, 1985.: 216). Priroda ekološke ekonomije je takva da, ne eliminira li potpuno, onda bitno reducira nepovoljne ekološke učinke, jer reducira vlastite utjecaje, a ograničenom uporabom industrijskih preparata namijenjenih konvencionalnoj poljoprivredi reducira industrijske eksterne efekte.

Ekološka poljoprivreda se ne može uvesti jednostavnom zamjenom industrijskoga ekološkim sustavom, jer se ne radi samo o tehnološkom nego i o društvenom procesu, i jer je to proces koji će potrajati i s praktičnim međufazama. Ekološka je poljoprivreda postala predmetom raznih znanosti, etike i ekoloških pokreta koji je katkada mitologiziraju u jednostavnim odnosima: »Priroda = zemlja = lijepo i harmonično = ekološki intaktno = stabilno, pa se treba povući na zemlju i baviti se 'biološkom' poljoprivredom« (Trepč, 1987.: 246). Takva rousseauovska, romantična paradigma, može u najboljem slučaju poslužiti kao paradigmatična osnova kritike moderne paradigme. Ali kao zakašnjeli ideal u doba globalizacije, teško bi bila realna masovna opcija razvoju.

Ekološka poljoprivreda (ekonomija) uvjetno se razlikuje od seljačke poljoprivrede (ekonomije). Seljačka poljoprivreda jest ekološka, ali svaka ekološka poljoprivreda nije nužno tradicionalna i seljačka, jer postoje i drugi tipovi agrarnih društava za koje možemo reći da se bave poljoprivredom na tradicionalan način. Ekološka poljoprivreda je širi pojam, koji pretpostavlja (a) uvažavanje nekih iskustava iz seljačke (poljoprivrede) ekonomije (prije svega onih što se tiču uravnoteženog odnosa s prirodom), ali i (b) uključuje takvu primjenu znanosti koja jamči njezin ekološki karakter. Bliska joj je *održiva poljoprivreda*, zapravo njena varijanta. Svaka ekološka (organska, biološka) poljoprivreda je održiva poljoprivreda, ali svaka održiva poljoprivreda nije i ekološka poljoprivreda, nego može biti »kompromis«.

Ekološka poljoprivreda kao način proizvodnje podrazumijeva nešto drukčiji način življenja od »življenja na lančanoj traci« – novu sociokulturnu paradigmu življenja i, naravno, »novu ruralnost«, življenje po načelima sličnima življenju u seljačkom društvu i ruralnoj kulturi. Seljački se način života ne može i ne treba obnoviti, ali možemo prihvatiti njegov (ekološki) pristup ekološkom (organskom) načinu proizvodnje kao osnovu metoda proizvodnje, a naročito su prihvatljiva njegova načela odnosa društva prema prirodi i proizvodnji.

Gospodarstva i nacionalna ekonomija imaju šansu prodati proizvode ekološke poljoprivrede na domaćem i svjetskom tržištu. Cijena organski uzgojenog kukuruza bila je (1997.) 73% viša od konvencionalno uzgojenoga. Mađarski proizvodi na njemačkom tržištu postižu triput višu cijenu nego na domaćem. Na svjetskom tržištu organska poljoprivreda donosi preko 11 milijardi dolara, a 2006. godine očekuje se oko 100 milijardi (O kraljevima, 2001.: 75-76).

Ekološka poljoprivreda je *konkretna vizija* poljoprivredne proizvodnje u 21. stoljeću, s nepoznatim socijalnim posljedicama na različitim razinama. »Upravo bi poljoprivreda mogla najprije pronaći izlaz prema razumnom *recikliranju* 'otpada' (zrelo đubrivo) i ponovne uporabe (kompostiranje)«, jer se pokazalo da »već na individualnoj razini povećano ulaganje kapitala ne donosi dobit seljaku nego dobavljačkoj industriji (za mašine, gorivo, struju, gnojiva, biocide itd.)« (Drewermann, 1981.: 56). Zato je iznimno važno »pronaći« *organsku farmu* koja će dokazati da se može postići jednaka rentabilnost kao u konvencionalnoj proizvodnji. Tu je, čini se, realna šansa obiteljskoga kao ekološkog gospodarstva.

Ta se poljoprivreda temelji na elementima ekološkog povijesnog iskustva očuvanja biološke raznolikosti, ali i drugim socijalnim prednostima, naročito na lokalnoj i obiteljskoj razini. Ona je dugoročno poželjna strateška orijentacija i u hrvatskom gospodarstvu. Dugoročno bi bilo razumno državne novčane poticaje u poljoprivredi usmjeriti na širenje ekološke poljoprivrede. Danas joj se nudi kao alternativa GM-poljoprivreda, koja postaje ozbiljno pitanje u razvojnom diskursu Hrvatske. Postoje izgledi da se i u EU odobri proizvodnja GMO, uz strogu kontrolu proizvodnje i deklariranje proizvoda. Glede toga, danas smo suočeni s dva oprečna pristupa (tipa) poljoprivrede: industrijskom i tradicionalnom (Jošt, 2000.: 324), ali i aktualnim izazovom GM-poljoprivrede u agrarnoj politici Europe i svijeta.

Perspektive ekološke poljoprivrede ne ovise samo o njoj samoj, nego o znatno širim društvenim okolnostima, a osobito o tome hoće li se i kako će se oblikovati razvojna paradigma ekološke ekonomije na globalnoj i nacionalnoj razini. Ekološka poljoprivreda, bez primjene ekoloških načela u drugim sektorima, sama ne može podnijeti teret odgovornosti za prehranu nekoliko milijardi stanovnika, za zdravlje ljudi i okoliša – teret ekološke dimenzije života skore budućnosti. Nastavi li se kriza rada i zaposlenosti, a ništa ne govori suprotno, ekološka je poljoprivreda važan čimbenik (ne samo agrarne ili ekološke politike) i socijalne politike kao nova *paradigma zapošljavanja* u ruralnim područjima, koja polemizira s industrijskom paradigmom proizvodnje i života te sa svojim globalnim izazovom u

obliku GM-poljoprivrede. Johannes Kotschi upozorava da »ekološka poljoprivreda danas nije samo bolja alternativa nego jedini put dugoročnoga poljoprivrednog razvoja« (Kotschi, 1985.: 120).

Kulturnoekološki je važno pitanje vrednota, ali je, čini se, odlučujući problem *kulturne regeneracije* na temeljima jedne nove proizvodne tradicije, koja se vjerojatno nazire i u ekološkoj poljoprivredi. Zato je (i bit će) zanimljivo istraživati odnos toga tipa poljoprivrede i retradicionalizacije (u proizvodnji i stilu življenja). Nije bitno pitanje je li važnija kultura ili okoliš, nego je bitan problem obrane još postojećih struktura ili uspostava takvih simboličkih struktura koje omogućuju smislenu povezanost kulture i okoliša (Steiner, 1992.: 215). U strategiji ruralnog razvoja obje strane – kultura i okoliš, tradicija i modernizacija, trebale bi biti prepoznatljive slike budućnosti.

Potkraj druge polovice 20. stoljeća posljedice urbanizacije i industrijalizacije izazvale su i u nas izvjestan *ruralni revival* – povratak vrijednosti ruralnoga i u selo u različitim oblicima: od rekreativne poljoprivrede, do potrebe urbanog čovjeka za opuštenim životom i slobodnim prostorom. Ruralni revival je postao aktualniji s povećanim rizicima urbanog života. »Možda i svi koji su privrženi zemlji iz različitih pobuda, a nisu bili prisiljeni da budu seljaci u klasičnom smislu ili ne žele da napuste životnu sudbinu seljaka, i koji zemlju koriste i u proizvodne svrhe, koji su, dakle, uzgajivači biljaka i životinja, a služe se naučnim metodama, pa i ekonomskom računicom, a u obiteljskoj poljoprivredi, danas postaju, ili će to sutra postati – *postmoderni seljaci*« (Šuvar, 1988, II.: 468). Naravno, ruralni revival ne ovisi samo o ljudskim željama nego i o objektivnim mogućnostima. A one su takve da su radna mjesta još uvijek pretežito u gradu, a ne u selu.

Henri Mendras je prije tri desetljeća postavio vrlo ozbiljna pitanja, poglavito za nerazvijena društva: »Da li će društva koja se sada industrijaliziraju izmisliti nove forme, koje će biti kompatibilne s održavanjem seljaštva? Možemo li sanjati o tome da će se konačno realizirati seljačka utopija autonomnih kolektiviteta koji sami sobom upravljaju? Da li su najnovije tehnike nove industrijalizacije kompatibilne sa socijalnim tradicijama i vrijednostima najvećih seljačkih civilizacija koje je dalo čovječanstvo? Da li je moguće poseljačiti industriju« (Mendras, 1986.: 280-281)?

5. Zaključno

Prilog zaključujemo tezom da se, glede poljoprivrede, povijesno može razlikovati nekoliko ruralnih *društvenih prirodnih stanja*. U predmodernim društvima (seljačkom) dominantna je bila ekološka (organska, tradicionalna) poljoprivreda, u modernom društvu industrijska (konvencionalna) poljoprivreda, a u postmodernom stanju nastaju neki oblici GM-poljoprivrede koji će možda za njega biti tipični. Danas se u praksi prepoznaju sva tri tipa poljoprivrede: *organska, konvencionalna* i *GM-poljoprivreda*, kao povijesno »istodobne neistodobnosti« nastale

zbog ubrzanja i kondenziranja civilizacijskih promjena. Njihov omjer u svijetu i nacionalnim ekonomijama vjerojatno će ovisiti o afirmaciji *eko-socijalno-tržišnog* modela (Radermacher, 2002.), ali ne samo poljoprivrede, jer on akceptira problem raspodjele kao pitanje društvene pravednosti. Nelinearnost razvoja i promjena industrijske paradigme rasta omogućuju aktualizaciju ekološke poljoprivrede, jer je GM-poljoprivreda (za sada) bez sumnje rizičan globalni eksperiment. S istodobnim promjenama struktura ruralnog kompleksa i socijalnoekološkog metabolizma, mijenja se i način proizvodnje i stil življenja što ga je prošlo i još prolazi hrvatsko selo, seosko i poljoprivredno stanovništvo – ruralna kultura.

Objekti dimenzije ruralnosti – materijalna i duhovna – u globalnim uvjetima zahtijevaju novu socijalnu i teorijsku kritičku refleksiju. Koncept održivog razvoja – održive poljoprivrede, aktualna je paradigma takvoj refleksiji, jer uzima u obzir ekonomske, ekološke i socijalne aspekte ruralnog razvoja, i u tom kontekstu ciljano teži očuvanju (prirodnih i kulturnih) dobara, održanju biološke raznolikosti i otvaranju novih radnih mjesta. To praktično znači da obiteljsko gospodarstvo postaje *multifunkcionalna poljoprivreda* koja će u sebi omogućiti različite dodatne djelatnosti i neke socijalne funkcije.

Seljačka ekonomija i seljačka poljoprivreda jesu ekološke. Zato današnji diskurs o ekološkoj poljoprivredi ne bi smio zaobići njihova pozitivna iskustva.

Literatura

1. Bednarek, Andrzej (1996.): Market Opportunities for Organic Farming in Poland. – In: Karen Mitchell, Linda Hart, David Baldock and Kate Partridge (eds.): **Agriculture and Nature Conservation in Central and Eastern European Countries : Proceedings of a Seminar** Held at Debe, Poland, 12-14 May 1996, pp. 108-115.
2. Braudel, Fernand (1997.): Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II. – Zagreb : Antibarbarus.
3. Cifrić, Ivan (2001.): Ruralni metabolizam. – **Socijalna ekologija**, Zagreb, 10 (2001) 1/2: 27-40.
4. Čížek, Jan (1993.): Ekologijska poljoprivreda – znanost i praksa. – **Socijalna ekologija**, Zagreb, 2 (1993) 3: 491-498.
5. Čížek, Jan (1998.): Zaštita okoliša. Džepni priručnik. – Zagreb : Pučko otvoreno učilište.
6. **Deutschland**, Frankfurt: Societas-Verlag; Berlin: Bundesregierung, Januar – Mart 2002.
7. Devall, Bil (1985.): Deep Ecology. – Lyton, Utah : Gibbs Smith.
8. Drevermann, Eugen (1981.): Der tödliche Fortschritt. – Regensburg : Verlag Friedrich Pustet.
9. EL – Ekološki leksikon (2001.). – Zagreb : Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja; Barbat.
10. Endres, Alfred (1994.): Umweltökonomie. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
11. GE – Green Encyclopedia (1992.). – New York : Prentice Hall.

12. Gottwald, Franz-Theo (1995.): Bemerkungen zur Zukunft tiefenökologischer Arbeit. – In: Franz-Theo Gottwald und Andrea Klepsch (Hrsgs.): **Tiefenökologie : wie wir in Zukunft leben wollen.** – München : Eugen Diederichs Verlag, S. 321-327.
13. Gottwald, Franz-Theo; Klepsch, Andrea (Hrsgs.) (1995.): Tiefenökologie : wie wir in Zukunft leben wollen. – München : Eugen Diederichs Verlag.
14. Greenpeace (1992.): Ökologische Landwirtschaft für Europa – der Schritt in die Zukunft und wer ihn verhindern will. – Hamburg.
15. Häfele, Wolf (1995.): Zivilisationsmuster schaffen Ökologiemuster. – **Jahrbuch Ökologie 1996.** – München : Beck Verlag, S. 229-236.
16. Hauff, Volker (Hrsg.) (1987.): Unsere gemeinsame Zukunft. – Greven : Eggenkamp Verlag.
17. Horvat, Alexandra Carol (2000.): Prilika za hrvatsko selo. – **Okoliš**, Zagreb, 10 (2000) 101: 25-27.
18. Hrvatski leksikon, 2. sv. (1997.) / urednik Antun Vujić. – Zagreb : Naklada Leksikon.
19. HUL – Humboldt-Umwelt-Lexikon (1990.). – München : Humboldt-Taschenbuchverlag Jacobi KG.
20. Jambrek, Stanko (1997.): New age i kršćanstvo. – Zaprešić : Matica hrvatska.
21. JÖ – Jahrbuch Ökologie 2002 (2001.). – München : Beck Verlag.
22. Jošt, Marijan (2000.): Proizvodnja hrane i bioetika. – U: Ante Čović (ur.): **Izazovi bioetike.** – Zagreb : Pergamena; Hrvatsko filozofsko društvo, str. 319-326.
23. Kerblay, Basile (1971.): Chayanov and the Theory of Peasantry as a Specific Type of Economy. – In: Teodor Shanin (ed.): **Peasants and Peasant Societies.** – Harmondsworth : Penguin Books, pp. 150-160.
24. Kölsch, Oskar (1988.): Humanökologische Ansichten zur Kritik der Agrarpolitik. – In: Udo Ernst Simonis (Hrsg.): **Lernen von der Umwelt – lernen für die Umwelt.** – Berlin : Sigma Verlag, S. 317-328.
25. Kotschi, Johannes (1985.): Möglichkeiten für eine ökologische Agrarproduktion in der Dritten Welt. – In: H. Vogtmann (Hrsg.): **Ökologische Landbau: Landwirtschaft mit Zukunft.** – Stuttgart, S. 106-120.
26. Kruszevska, Iza (2000.): Genetički preinačena hrana i usjevi u Hrvatskoj : prijatnje ekološkoj poljoprivredi. – Zagreb : Hrvatski centar »Znanje za okoliš«; Zelena akcija.
27. Lovelock, James E. (1979.): Gaia : A new Look at Life on Earth. – Oxford ; New York: Oxford University Press.
28. Mendras, Henri (1986.): Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva. – Zagreb : Globus, 310 str.
29. Metzner, Ralph (1995.): Die Entfaltung des ökologischen Weltbildes. – In: Franz-Theo Gottwald und Andrea Klepsch (Hrsgs.): **Tiefenökologie : wie wir in Zukunft leben wollen.** – München : Eugen Diederichs Verlag, S. 25-39.
30. Milinković, Bosiljka (2000.): Istraživanja sela i agrara u Hrvatskoj u vrijeme tranzicije, 1990.-1999. godine. – **Sociologija sela**, Zagreb, 38 (2000) 1/2 (147/148): 169-244.
31. Naess, Arne (1989.): Ecology, Community and Lifestyle. – Cambridge : Cambridge University Press.
32. Odum, Eugene Peter (1983.): Grundlagen der Ökologie (in 2. Bände). – Stuttgart ; New York : Georg Thieme Verlag.
33. O kraljevima i kupusu (2001.). – Zagreb : Hrvatski centar »Znanje za okoliš«.
34. ÖL – Öko-Lexikon (1988.). – München : Beck Verlag.
35. Ortiz, Sutti (1971.): Reflections on the Concept of »Peasant Culture« and Peasant »Cognitive Systems«. – In: Teodor Shanin (ed.): **Peasants and Peasant Societies.** – Harmondsworth : Penguin Books, pp. 322-336.

36. Pravilnik o deklaraciji ekoloških proizvoda. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 700-701.
37. Pravilnik o ekološkoj proizvodnji životinjskih proizvoda. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 682-683.
38. Pravilnik o postupku i uvjetima za stjecanje znaka ekološkog proizvoda. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 700-701.
39. Pravilnik o preradi u ekološkoj proizvodnji. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 683-687.
40. Pravilnik o stručnom nadzoru u ekološkoj proizvodnji. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 708-732.
41. Pravilnik o uvjetima i načinu upisa u upisnike ekološke proizvodnje poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 13: 701-707.
42. »Prehrana – Hrvatska u 21. stoljeću« (2001.) – Sažetak strategije Vlade Republike Hrvatske: Strategija razvitka poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 21. stoljeću : dokument za javnu raspravu. – Zagreb : Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske ; Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, 32 str.
43. Radermacher, Franz Josef (2002.): Balance oder Zerstörung. – Wien : Ökosoziales Forum Europa.
44. Shanin, Teodor (ed.) (1971.): Peasants and Peasant Societies. – Harmondsworth : Penguin Books.
45. Simonis, Udo Ernst (1985.): Ökologische Orientierung der Ökonomie. – In: Martin Jänicke, Udo E. Simonis und Gerd Weigmann (Hrsgs.): **Wissen für die Umwelt**. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, S. 215-236.
46. Simonis, Udo Ernst (Hrsg.) (1988.): Lernen von der Umwelt – lernen für die Umwelt. – Berlin : Sigma Verlag.
47. Simonis, Udo Ernst (1998.): »Das Kyoto-Protokoll« : Aufforderung zu einer inovativen Klimapolitik. – Berlin : Wissenschaftszentrum Berlin, FS II, S. 98-403.
48. Sloterdijk, Peter (1992.): Doći na svijet, dospjeti u jezik. – Zagreb : MD.
49. Sonnleitner, Gerd (2001.): Neue Agrarpolitik – Ökologischer Landbau. – In: **Jahrbuch Ökologie 2002**. – München : Beck Verlag, S. 22-28.
50. SRHP – Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede (1995.). – U: Stjepan Tanić (ur.): **Pregled stanja i Strategija razvoja poljoprivrede Republike Hrvatske**. – Zagreb : Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske.
51. Staub, H. A. (1980.): Alternative Landwirtschaft: Der ökologische Weg aus der Sackgasse. – Frankfurt am Main : Fischer Verlag.
52. Steiner, Dieter (1992.): Auf dem Weg zu einer allgemeinen Humanökologie : Der kulturökologische Beitrag. – In: Bergard Glaeser und Parto Teherani-Krönner (Hrsgs.): **Humanökologie und Kulturökologie**. – Opladen : Westdeutscher Verlag, S. 191-219.
53. Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske (2002.). – **Narodne novine**, Zagreb, 164 (2002) 89: 3554-3630.
54. Šiljković, Željka (2000.): Uloga geografske znanosti u uvođenju ekološke poljoprivrede u geografski prostor Hrvatske. – **Socijalna ekologija**, Zagreb, 9 (2000) 4: 275-285.
55. Štambuk, Maja (2002.): Selo i modernizacija: kratka povijest nesporazuma. – U: Maja Štambuk, Ivan Rogić i Anka Mišetić (ur.): **Prostor iza : kako modernizacija mijenja hrvatsko selo**. – Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 11-28.
56. Štefanić, Edita; Štefanić, Ivan; Kuharić, Darija (1999.): Aldo A. Leopold – ostavština za budućnost : Leopoldov centar za održivu poljoprivredu. – **Sociologija sela**, Zagreb, 37 (1999) 2/3 (144/145): 219-231.
57. Šuvar, Stipe (1988.): Sociologija sela, 1. i 2. svezak. – Zagreb : Školska knjiga (1. svezak = 435 str.; 2. svezak = 562 str.)

58. Tanić, Stjepan (ur.) (1995.): Pregled stanja i strategija razvoja poljoprivrede Republike Hrvatske / Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske, Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO). – Zagreb : Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske, 104 str.
59. Thorner, Daniel (1971.): Peasant Economy as a Category in Economic History. – In: Teodor Shanin (ed.): **Peasants and Peasant Societies**. – Harmondsworth : Penguin Books, pp. 202-218.
60. Trepl, Ludwig (1987.): Geschichte der Ökologie. – Frankfurt : Athenäum.
61. UL – Umwelt-Lexikon (1988.). – Köln : Kiepenhauer & Witsch.
62. VOC – Vocabulaire trilingue de l'environnement (1996.). – Paris : Lavoisier.
63. Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. – **Narodne novine**, Zagreb, 163 (2001) 12: 318-323.
64. Znaor, Darko (1996.): Ekološka poljoprivreda: poljoprivreda sutrašnjice. – Zagreb : Nakladni zavod Globus, 469 str.

Scientific overview work

Ivan Cifrić

Department of sociology, Faculty of Philosophy of the University of Zagreb, Zagreb, Croatia

The Importance of the Peasant Agriculture for Ecological Agriculture

Summary

The first part of the discourse on ecological agriculture and its prospect in the context of contemporary ecological crisis and challenges of globalization is dedicated to the history of the term »ecological agriculture« and its synonyms – »organic«, »biological«, »traditional«, and to the term »sustainable agriculture«. Every ecological agriculture is sustainable, but not each sustainable agriculture is ecological at the same time and it is only one of its possible variants.

The author's starting point is the thesis that discussions on ecological agriculture should take into account historical experience of the peasant society and its economy. Since the traditional peasant agriculture and economy had implicit ecological character, their experience is valuable for the organization of the household ecological agriculture. With the modernization of rural complex the peasant type of agricultural production is vanishing and so is the traditional culture. The village and agriculture accept the cultural pattern of industrial society and industrial culture so the original meaning of organic production has been forgotten. Even though he considers it important ecological agriculture to spread, although it could hardly meet the needs of six billion people in the world, the author stresses that in the future three types of complementary agricultural production will be formed: ecological one, conventional (according to ecological criteria) and, most probably, controlled type of GM production. The world and the society stratification will have an impact on the social consumers of the products. The wealthiest will buy the most expensive – ecological products, and the poorest those products they can afford!

Key words: biological production, ecological economy, ecological agriculture, GM- agriculture, industrial agriculture, sustainable agriculture, organic agriculture, peasant society, traditional production.

Received on: the 16th December 2002

Accepted on: the 7th February 2003

Ivan Cifrić

Département de Sociologie de la Faculté des Lettres de Zagreb, Zagreb, Croatie

L'importance de l'expérience de l'agriculture dans le domaine agricole pour l'agriculture écologique

Résumé

La première partie des débats sur la compréhension de l'agriculture écologique et ses perspectives dans le contexte de la crise écologique contemporaine et des défis de la mondialisation est consacrée à l'histoire du concept de «l'agriculture écologique» et à ses synonymes – «organique», «biologique», «traditionnelle» et à l'expression «agriculture durable». Toute agriculture écologique est durable, mais chaque agriculture durable n'est pas en même temps écologique, mais sa variante possible.

L'auteur part de la thèse selon laquelle les débats sur l'agriculture écologique doivent accepter l'expérience historique de la société agricole et de son économie. L'agriculture du domaine agricole et l'économie traditionnelles avaient des caractéristiques implicitement écologiques, et ces expériences sont précieuses pour l'organisation de l'agriculture écologique familiale. Avec la modernisation du complexe rural disparaît le type agricole de la production agricole, mais aussi la culture traditionnelle. Le milieu rural et l'agriculture adoptent le modèle culturel de la société industrielle et de la culture, et l'on a oublié la véritable signification de la production organique. Tout en considérant nécessaire l'extension de l'agriculture écologique, afin qu'elle puisse, difficilement, satisfaire les besoins des six milliards d'habitants dans le monde, l'auteur souligne qu'en perspective seront formés trois types de production agricole complémentaire: écologique, conventionnel (avec des critères écologiques) et, probablement, le type contrôlé de la production d'OGM. Le clivage du monde et de la société exercera une influence sur les utilisateurs sociaux des produits. Les plus riches achèteront le plus cher – des produits écologiques, et les plus pauvres ceux qui leur seront accessibles financièrement!

Mots-clés: agriculture biologique, économie écologique, agriculture écologique, agriculture d'OGM, agriculture industrielle, agriculture durable, agriculture organique, société agricole, production traditionnelle.

Reçu: le 16 décembre 2002

Accepté: le 7 février 2003